

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна система регулювання міжнародного економічного обміну діє за десятиліттями відпрацьованими механізмами. Так у міжнародній торгівлі це – тарифні й нетарифні методи та інструменти – ліцензії, квоти, антикомпенсаційні та антидемпінгові податі; у міжнародному інвестуванні – обмежувальні чи національні режими інвестиційної діяльності та методи стимулювання іноземних інвесторів – політико-правові, дипломатичні, фіскальні, фінансові, організаційно-економічні; у валютно-фінансовій сфері – валютний режим та курс, валютні обмеження, процентні кредитні ставки, порогові значення зовнішнього фінансування та заборгованості тощо; у міжнародній трудовій міграції – еміграційні та іміграційні норми і правила. Регулювання здійснюється на національному, міжнародному (дво- і багатосторонньому), наднаціональному (у межах інтеграційних міждержавних утворень) та глобальному рівнях.

Центральною та найбільш дискусійною проблемою сучасної регулятивної системи є проблема місця і ролі в ній держави, що традиційно асоціюється зі здатністю чи нездатністю уряду країни розробляти і реалізувати незалежну національну економічну політику. І якщо до останнього часу за масштабами і якістю регулятивного впливу державі належало домінуюче положення, то у теперішніх умовах функціонування національних економік усе виразнішою стає тенденція "розмивання" економічного суверенітету держав. Це, безперечно, зумовлено глобалізаційним процесом, який включає науково-технологічні, політичні, економічні та соціальні складові і виводить міжнародну економіку на вищий рівень її розвитку та регулювання із системною інтернаціоналізацією умов і сфер людської життєдіяльності.

Проблематиці державного регулювання міжнародної економічної діяльності протягом останніх років відводилось провідне місце в дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних економістів як Л.Антонюк, Б.Баласси, О.Білоруса, І.Бураковського, Р.Вернона, О.Власюка, О.Гаврилюка, А.Гальчинського, В.Гейця, Б.Губського, Дж.Даннінга, Д.Деніелса, Дж.Кейнса, О.Кирєєва, Ю.Козака, Я.Корнаї, Д.Лук'яненка, З.Луцишин, Ю.Макогона, О.Мозгового, Б.Панасюка, Є.Панченка, Ю.Пахомова, О.Плотнікова, М.Портера, А.Поручника, Л.Радеби, П.Робсона, О.Рогача, В.Рокочої, В.Ростоу, А.Рум'янцева, А.Ругмана, Ф.Рута, П.Самуельсона, В.Сіденка, С.Соколенка, Дж.Сороса, Дж.Стигліця, П.Тодаро, Т.Циганкової, В.Чужикова, І.Школи, Й.Шумпетера, А.Філіпенка та ін., в результаті чого сформувалась методологія аналізу економічної взаємодії країн.

Особливої актуальності набувають дослідження регулятивного компонента економічного розвитку в умовах глобалізації ринків, їх транснаціоналізації, регіоналізації та інституалізації. Економічна глобалізація, суперечлива за природою і неоднозначна за наслідками, створює все зростаючі труднощі в національно-державному регулюванні міжнародної економічної діяльності, а через неї й внутрішньоекономічних процесах країн. Це проявляється по-різному і в неоднаковій мірі, але безпосередньо стосується і високорозвинутих країн, і тих, що розвиваються

в ринково трансформованому середовищі. Зрозуміло, що країни – світові лідери внаслідок вдалої багаторічної експансії на міжнародних ринках реалізували глобальні конкурентні переваги, а решта країн опинилися практично на узбіччі сучасного економічного розвитку, оскільки не могли вчасно адекватно реагувати на виклики глобалізації, насамперед, науково-технологічні та інформаційні, які на початку третього тисячоліття обґрунтовано вважаються і як загальноцивілізаційні.

Глобалізація формує якісно нові умови і критерії розроблення сучасної регуляторної політики України. З одного боку, має суттєво посилитись і набути конкретних обрисів глобальна (членство в СОТ) і євроінтеграційна спрямованість національного економічного розвитку, для чого є реальні, насамперед, політичні передумови, а з другого – нагальними стають питання національної безпеки України у контексті лібералізації її міжнародної діяльності і відкритості економіки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках міжкафедральної науково-дослідної теми “Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку” (номер державної реєстрації 0101U002948) факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету. Автором особисто підготовлений аналітичний матеріал стосовно стану, проблем та перспектив іноземного та зарубіжного інвестування (до розділу 1.4 “Іноземне і зарубіжне інвестування”). Крім того, автор безпосередньо брав участь у реалізації міжнародних проектів Київського національного економічного університету, зокрема, за програмою технічної допомоги Україні Урядом Канади “Підтримка розвитку торгової політики в Україні”, в якій ним особисто узагальнено інтеграційні аспекти розвитку правил торгівлі текстилем і одягом у межах ГАТТ та оцінено проблеми і перспективи регулювання світової торгівлі товарами.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є виявлення та оцінка сучасних тенденцій у сфері міжнародної економічної діяльності та обґрунтування на цій основі ефективної регуляторної політики України.

Відповідно до теми та за логікою дослідження (рис. 1) в роботі поставлено наступні конкретні **завдання**:

- дослідити теоретичні основи регулювання сучасної економіки, акцентувавши увагу на еволюціонізуючих взаємовідносинах "державна – ринок";
- розглянути передумови, фактори, етапи, форми та особливості інтернаціоналізації регулятивних проблем економічного розвитку;
- провести поглиблений аналіз проявів глобалізації у сучасній системі регулювання міжнародних економічних відносин;
- охарактеризувати транснаціональний компонент глобалізації товарних та інвестиційно-фінансових ринків стосовно їх впливу на формування новітніх регулятивних механізмів і структур;
- дослідити зростаючу роль Світової організації торгівлі в регулюванні торговельно-економічних відносин;

- обґрунтувати сучасні пріоритети міжнародної економічної діяльності України на товарних та інвестиційних, регіональних і глобальних ринках;
- визначити шляхи підвищення ефективності експорту та іноземного інвестування державними регуляторними заходами;
- оцінити потенціал розвитку національної регуляторної політики у контексті міжнародної економічної інтеграції та глобальної інституалізації.

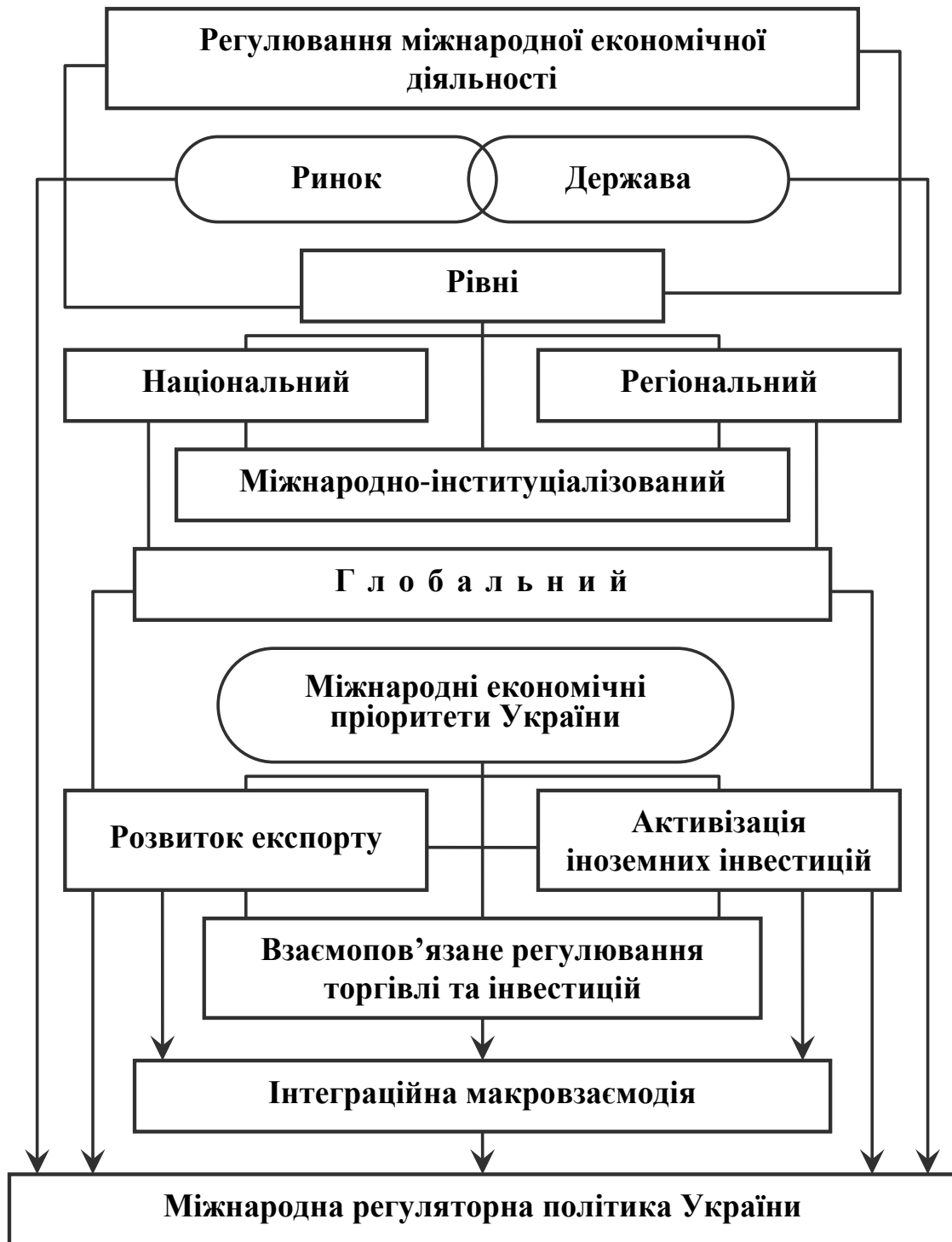

Рис. 1. Логіка дисертаційного дослідження

Об'єктом дослідження є еволюціонізуюча система організаційно-економічних регулятивних відносин у процесі інтернаціоналізації і глобалізації економічної діяльності.

Предметом дослідження є методи, засоби, форми та інструменти державного регулювання міжнародної економічної діяльності.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є історико-логічний та системний підходи до аналізу економічних явищ і процесів у національному і глобальному середовищі. Дослідження проведене з використанням методів: наукової абстракції, статистичного якісного і кількісного порівняння; факторного та структурного аналізу, експертних оцінок та анкетних опитувань, у тому числі проведених та оброблених за безпосередньої участі автора (експертний аналіз і прогноз конкурентоспроможності української економіки – підрозділ 3.1; опитування стосовно позитивів та негативів глобалізації – підрозділ 2.4).

Використано широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства економіки України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державного комітету статистики України, матеріали Європейського Союзу та міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світового банку, ЄБРР), результати наукових досліджень Київського національного економічного університету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Інституту прогнозування НАН України, Інституту стратегічних досліджень, аналітичні доповіді Українського центру економічних та політичних досліджень ім.О.Разумкова, інформаційні матеріали ряду міжнародних товариств та асоціацій, український Інтернет-ресурс.

Наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист, полягає у наступному:

вперше:

- систематизовано передумови, фактори і шляхи інтернаціоналізації регулювання економічних процесів з виокремленням її етапів – локально-інтернаціональний, регіонально-транснаціональний і глобальний, вказано на такі сутнісні особливості останнього: практично всеохоплююче регулювання міжнародними організаціями світових потоків товарів, послуг, інвестицій, інновацій з уніфікацією середовища діяльності та розвитку внаслідок лібералізаційної їх політики; постійно зростаючий вплив ТНК на прийняття стратегічних рішень країн-базування і приймаючих країн та міжнародних організацій внаслідок монополізації світових ринків шляхом безпрецедентних злиттів і поглинань; формування континентальних і міжконтинентальних центрів економічного розвитку і впливу з консолідованим протекціонізмом на основі наднаціональної інституалізації; становлення самодостатнього інформаційно-спекулятивного сектору світової економіки з концентрацією найприбутковіших операцій у фінансових центрах країн-лідерів; практика застосування воєнно-політичних методів вирішення економічних

проблем у боротьбі за світові вичерпні ресурси і найбільш прибуткові сегменти ринку;

- доведено, що в умовах глобалізації функціонально-регулятивна роль держави як еволюціонізуючого інституту суттєво ускладнюється у процесі добровільного або примусового делегування повноважень, з одного боку, на регіональний та місцевий рівні, а з другого – на рівень міжнародно-інтеграційний; показано, що це обумовлено, по-перше, об'єктивними структурно-технологічними, геоекономічними і цивілізаційними факторами розвитку, по-друге, закономірностями і особливостями функціонування глобалізованих факторних і товарних ринків; по-третє, недоліками сучасного етапу глобалізації, такими як нелінійність і нерівномірність внаслідок інформаційно-технологічної та фінансово-економічної асиметрії.

отримали подальший розвиток:

- аналітичні підходи в дослідженні об'єктивних і суб'єктивних причин економічної глобалізації; на основі чого доведено, що з погляду регулятивної системи превалююче значення має процес глобалізації ринків – уніфікація споживчих привілеїв і поширення у всесвітньому масштабі глобальних брендів (товарні ринки), стандартизація на новітній інформаційній основі технологій ведення міжнародного бізнесу (інвестиційно-фінансові та валютні ринки); це суттєво впливає на дієвість державних регулятивних функцій, з одного боку, нівелюючи їх, а з другого – активізуючи, оскільки інші суб'єкти глобального бізнесу (транснаціональні корпорації, регіональні економічні інтеграційні угруповання, міжнародні організації) не здатні ефективно регулювати глобальні торговельно-економічні процеси у контексті реалізації національних інтересів;

- макрорегулятивні засоби та інструменти стимулювання українського експорту в умовах глобалізації; обґрунтовано доцільність і ефективність пріоритетного розвитку: селективної державної фінансової підтримки, урядового гарантування кредитів, податкового заохочення розвитку експортоорієнтованих наукоємних виробництв; системного страхування експортної діяльності; формування сучасної інфраструктури підтримки експортерів на зарубіжних ринках; удосконалення правової бази експортної діяльності з дійовим державним контролем за критично значимими зовнішньоекономічними операціями тощо;

- рекомендації щодо розвитку державної інтеграційної стратегії з урахуванням європейського та російського (СНД) факторів впливу; запропоновано підхід до формування ефективної регуляторної політики України в новітніх геополітичних і геоекономічних умовах, базований, з одного боку, на пріоритетах її безпечного розвитку, а з другого – на міжнародно уніфікованих нормах співробітництва; доведено, що інтеграція в глобальну торговельну систему на принципах СОТ буде гармонізованою з економічними інтересами українських підприємств, галузей, регіонів за умов узгодженості двох векторів (ЄС та ЄЕП) на засадах укладених угод про вільну торгівлю, що забезпечить для України

еквівалентність, прозорість, прогнозованість у міжнародній торгівлі, превалюючій сьогодні і у перспективі формі її міжнародної економічної діяльності;

удосконалено:

- підходи до взаємопогодженого державного регулювання міжнародної торгівлі та інвестицій у методологічному плані, як з огляду на об'єктивно обумовлену взаємозалежність цих форм міжнародної економічної діяльності, так і на еволюціонізуючу в інтегративному напрямі світогосподарську регулятивну практику, що, в першу чергу, стосується впливу СОТ на міжкрайнові потоки товарів, послуг, інвестицій та інновацій; зважаючи на тісний взаємозв'язок зовнішньої торгівлі та іноземних інвестицій, доцільно внести суттєві корективи в законодавчу практику та організаційні державно-регулятивні структури у напрямі їхньої консолідації на системній основі;

- підходи щодо стратегічного збалансування засобів стимулювання іноземних інвестицій в економіку України, які детермінуються, з одного боку, мотивацією і обсягами прямого та портфельного, внутрішнього та зарубіжного інвестування, а з другого – закономірностями глобальної акумуляції і перерозподілу інвестиційних ресурсів, коли не варто розраховувати на економічно значимі надходження із джерел поза транснаціональними структурами як у прямому, так і портфельному іноземному інвестуванні української економіки; разом із тим, слід стимулювати спільні інвестиційні проекти, щодо малого і середнього бізнесу, насамперед у інформаційно-інноваційній сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та розроблені автором практичні рекомендації мають важливе значення для національної економіки, оскільки вони сприяють розробці науково обґрунтованої політики державного регулювання міжнародної економічної діяльності її суб'єктів у глобальному середовищі.

Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані і обґрунтовані в ході дослідження, були використані: на мікроекономічному рівні – ВАТ "Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат" при обґрунтуванні і консалтинговій підтримці інвестиційного проекту із залученням іноземного капіталу з корпорацією "KOBEL STEEL" (Japan) зі створення підприємства для виробництва брикетованого заліза, а також у проведенні маркетингового дослідження його постачання на зарубіжні ринки (довідка про впровадження №53/4652 від 25.05.2005 р.); на макроекономічному рівні – Центром розвитку міжнародної торгівлі Київського національного економічного університету при узагальненні правил торговельного обміну у межах ГАТТ/СОТ та їх адаптації в Україні, Грузії, Вірменії, Росії (довідка від 07.12.2005 р.).

Матеріали і результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі під час викладання дисциплін "Міжнародна економіка", "Міжнародна інвестиційна діяльність", "Міжнародна інтеграція та глобальні проблеми сучасності" у Київському національному економічному університеті (довідка від 15.11.2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, які викладені в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, одержані особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на конференціях:

- ♦ "Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання", м.Чернівці, 1997;
- ♦ "Міжнародна економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку", Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2000;
- ♦ "Глобалізація та регіоналізація економічного розвитку", м.Київ, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2003.
- ♦ "Проблеми розвитку внутрішнього ринку в умовах глобалізації", м.Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005.

Публікації. Основні положення роботи опубліковано автором самостійно і у співавторстві у 8 працях, у тому числі у 1 монографії, 2 статтях у наукових фахових виданнях, 5 публікаціях в інших виданнях, зокрема як матеріали і тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг опублікованого матеріалу, що належить особисто дисертантові, становить 5,5 друкованого аркуша.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 158 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 15 рисунків на 10 сторінках, 15 таблиць на 9 сторінках, 4 додатки на 4 сторінках, список використаних джерел містить 227 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** показано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, логіку, предмет і об'єкт дослідження, визначено методологічну базу та використовувані автором методики прикладного аналізу, а також наукову новизну та практичне значення одержаних автором результатів дослідження.

У розділі 1 "**Теоретичні основи державного регулювання в сучасній ринковій економіці**" розкривається роль держави в регулюванні економічного розвитку, узагальнюються новітні теоретико-методологічні підходи у дослідженні інтернаціоналізації сучасних регулятивних проблем.

Досліджені в роботі теоретичні моделі економічного розвитку показують його сутність як складного багатогранного процесу із своїми передумовами, факторами, ресурсами і національними (регіональними) особливостями. В сучасних умовах центральною проблемою постає здатність держави у ринковому середовищі забезпечувати соціально-економічний прогрес, безпосередньо залежний від застосування національними урядами відповідних цілеспрямованих економічних політик, інтегруючих фінансово-бюджетний, грошово-кредитний, структурно-інвестиційний, науково-технологічний та інноваційний, регіональний, соціальний та зовнішньоекономічний компоненти.

У контексті теоретичного пошуку ефективного співвідношення державного регулювання і ринкового саморегулювання в дисертації, з одного боку, акцентовано увагу на таких недоліках ринку, як конкурентна та соціально-суспільна неспроможність, недосконалість інформації, байдужість до прав наступних поколінь на якісне довкілля і життя, а з другого – оцінено проблеми державного втручання в ринкову економіку, які мають як об'єктивну, так і суб'єктивну природу – некомпетентність уряду, його залежність від внутрішнього або зовнішнього деструктивного впливу, що було характерним і для України. Саме нездатність реалізувати ефективну національну економічну стратегію розвитку, базовану на національних інтересах у руслі мобілізуючої національної ідеї, призвела до руйнівної за масштабами, тривалістю, довгостроковими наслідками кризи.

За сукупністю універсальних ознак і параметрів Україна з 2000 р. виходить на траєкторію економічного зростання, яке в дисертації кількісно оцінюється як прогресивне з нерівномірними темпами, а якісно – з невизначеними на найближчу перспективу передумовами, переважно екстенсивним характером, макроекономічною диспропорціональністю через відсутність пріоритету нарощування людського капіталу для максимальної мобілізації національного інтелектуального ресурсу.

Для становлення економіки усталеного розвитку важлива подальша її ринкова інституалізація з ефективною державною участю в регулюванні макро- і мікроекономічними процесами. Економічна політика України в умовах глобалізації має бути орієнтованою на забезпечення пріоритету національних інтересів, захищеною від політичного і фінансового впливів будь-яких держав і міжнародних організацій у стратегічних напрямках розвитку, інноваційно спрямованою та відкритою при забезпеченні національної конкурентоспроможності.

У дисертаційній роботі дана комплексна характеристика стадійного процесу інтернаціоналізації з детермінацією локально-інтернаціональної (кінець XIX – початок XX ст.), транснаціонально-регіональної (1950 – кінець 1990-их рр.) та глобальної (XX – початок XXI ст.) регулятивної систем.

Робиться висновок, що в умовах інтернаціоналізації роль держави у традиційному її розумінні перестає бути визначальною і вона втрачає автономну можливість ефективно регулювати не тільки міжнародну, але й внутрішню діяльність, навіть використовуючи найсучасніші методи жорсткого адміністрування. Намагання держав розширювати спектр політичного, економічного, технологічного, фінансового, товарного та трудового протекціонізму не компенсує їх регулятивних втрат, посилюючи мотивацію до формування багаторівневої системи регулювання міжнародної економічної діяльності шляхом делегування державних повноважень як на міжнародний та глобальний рівні, так і на рівні регіональний та місцевий (рис. 2), що ускладнює функціонально-регулятивну значимість держави.

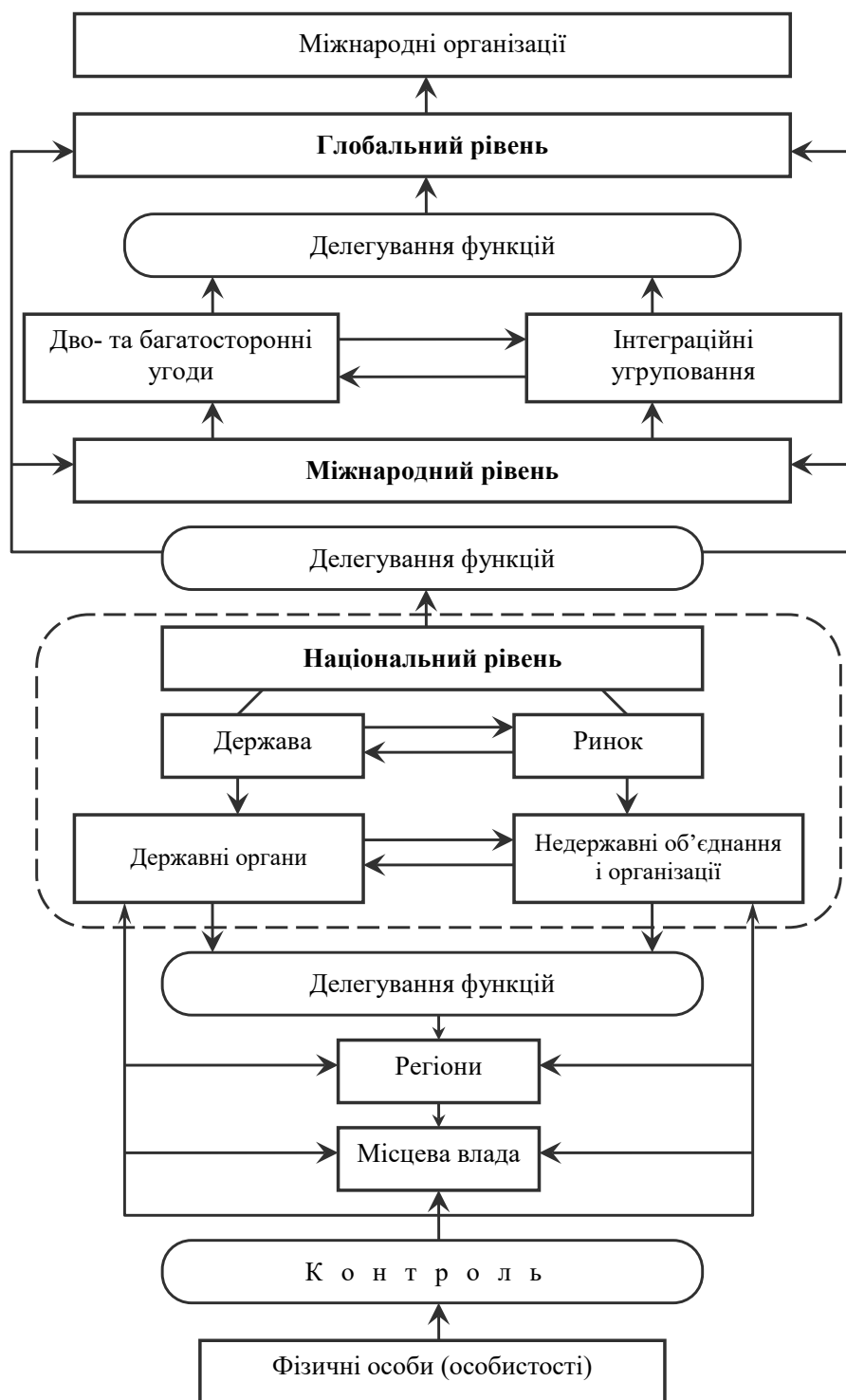

Рис. 2. Рівні регулювання міжнародної економічної діяльності

У розділі 2 **"Глобалізація сучасної регулятивної системи"** досліджено умови і особливості становлення світової регулятивної системи, її транснаціональний компонент, висвітлено нову роль держави в глобальному регулюванні торговельно-економічного обміну під егідою СОТ.

Доведено, що під впливом переважно об'єктивних факторів для більшості країн світу актуальною стає проблема адаптації державно-регулятивних функцій до досягнутого рівня глобальної самоорганізації ринку та всеохоплюючої інституалізації (рис. 3).

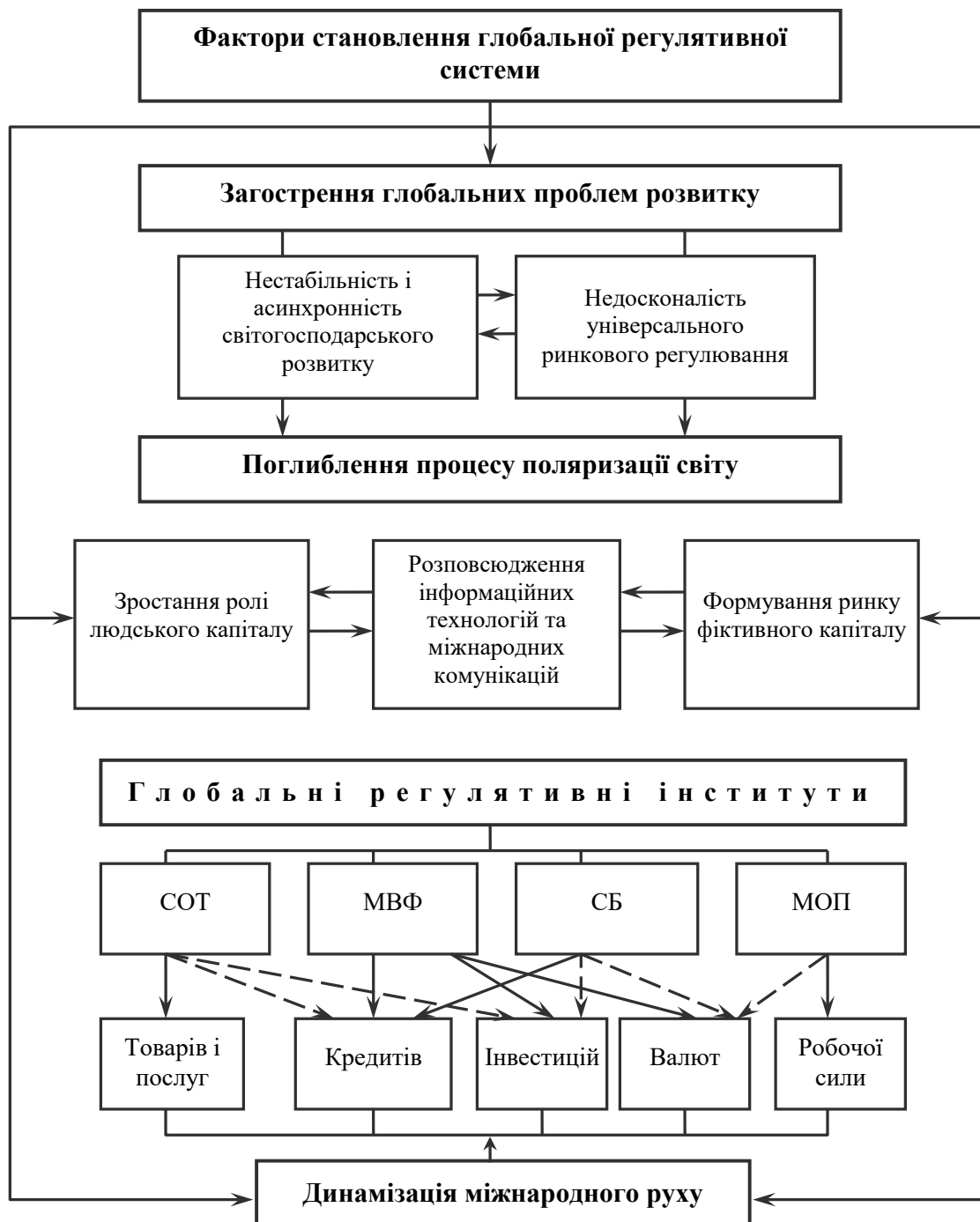

Рис. 3. Становлення світової регулятивної системи

Розвиток економічної, особливо фінансово-інвестиційної глобалізації, на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій піддано авторському аналізу, причому з урахуванням феномену становлення "нової економіки" та таких

характеризуючих її факторів як, по-перше, екстериторіальність і практично недоступність для державного митного та адміністративного регулювання, а по-друге – спекулятивний характер.

Транснаціоналізація, цей об'єктивно обумовлений і найбільш динамічний процес у сучасному світогосподарському розвитку, справляє прямий і опосередкований вплив на формування глобальної регулятивної системи. Автором показано, що різнорівневі регулятивні проблеми були і залишаються актуальними на всіх етапах створення і функціонування ТНК як міжнародних внутрішньо корпоративних ринків, де концентруються світові потоки інновацій, товарів, послуг, інвестицій. ТНК підтримувані власними урядами, здійснюють величезний фінансово-політичний тиск на уряди приймаючих країн, втягуючи їх у конфлікти як з іншими країнами, так і з місцевим бізнесом та населенням, суспільством у цілому. Особливо загрозливим, на думку автора, є тотальне ототожнення корпоративних інтересів ТНК з національними.

В Україні досить динамічно формується економічна структура, в якій зростаючу роль відіграє транснаціональний капітал (західний або російський), що відчувається не тільки в окремих сегментах ринку, але і взагалі в національній економічній політиці. Разом із тим, до останнього часу не сформоване національне законодавство щодо режимів функціонування ТНК в Україні та українських транснаціональних інвестицій за рубіж, що обумовлює не вигідний для української економіки транснаціональний перелив ресурсів.

Ретроспективи та сучасні проблеми регулювання світової торгівлі товарами безпосередньо пов'язані з багатосторонньою торговельною системою ГАТТ/СОТ. Це має підтвердження в авторському аналізі торгівлі текстильною продукцією, що є на часі, оскільки ця галузь поряд з сільським господарством відноситься до найбільш чутливого сектору національного виробництва при вступі до СОТ.

Серед загальних сучасних проблем регулювання міжнародної торгівлі в дисертації виділено: традиційні (нелегітимне з погляду правил СОТ використання національними урядами протекціоністських методів; порушення принципу прозорості національних торгових політик; корупційність у регулятивній сфері тощо) та новітні – необхідність чіткого визначення взаємозв'язку між товарним обміном і охороною навколишнього середовища та соціальними відносинами; складність регулювання торгівлі принципово новими товарами і послугами, які неможливо чітко ідентифікувати за традиційними класифікаційними ознаками (наприклад, електронна торгівля).

Процесуальні проблеми СОТ трактуються автором як такі, що обумовлені, з одного боку, значним збільшенням кількості учасників організації порівняно з кількістю договірних сторін ГАТТ, а з другого – розширенням сфери погоджувальних правил на послуги (ГАТС), права інтелектуальної власності (ТРИПС), пов'язані з торгівлею інвестиції (ТРИМС). Нова регулятивна якість СОТ подовження у часі та ускладнення переговорно-консультаційних процесів, що, в свою чергу стимулює необхідність їх корекції.

У роботі як очевидні трактуються перспективні переваги членства України в СОТ за певних тактичних втратах, що підтверджено конкретизованим авторським аналізом тарифного захисту українського товарного ринку (близько 11% за середньою ставкою і менше 6% за середньозваженою), що майже відповідає умовам СОТ. Однак наголошено, що, безумовно не маючи альтернативи, вступ України до СОТ повинен супроводжуватися мінімізацією негативних чинників, для чого важливо використовувати можливості заключного етапу переговорів, а політика адаптації національної економіки до членства в глобальній торговій системі має поєднувати якісну модернізацію системи захисту внутрішнього ринку і підтримку українських виробників і експортерів дозволеними міжнародними нормами регулятивними засобами. Додатковим ресурсом тут є визнання ринкового статусу економіки України ЄС та США, що потребує однак ще наповнення його конкретним змістом.

Глобалізація, яка поки що де-факто призводить до послаблення внутрішнього і зовнішнього державного суверенітету, викликає справедливі побоювання щодо переходу контролю над національними економіками до окремих більш сильних держав, ТНК, міжнародних організацій де-юре, тому обґрунтовуються рекомендації з необхідності якісних змін всієї системи міжнародної економіки, де виникають системні недоліки інерційного світогосподарського порядку внаслідок відставання міжнародного регулювання від глобальної ринкової практики, що провокує конфлікти загальноцивілізаційного плану. На зміну традиційній інституціональній парадигмі, адекватній світовій економіці як сукупності уособлених державами самостійних і самодостатніх національних економік, має прийти нова парадигма глобальної економіки шляхом розширення і поглиблення процесу перерозподілу повноважень і функцій між державами та іншими інститутами регулювання на основі субсидіарності із суб'єктною концентрацією регулятивних функцій за критеріями ефективності, добровільності, транспарентності.

У розділі 3 **"Формування сучасної регуляторної політики України у міжнародній економічній сфері"** обґрунтовуються пріоритети міжнародної економічної діяльності України, поглиблено досліджуються регуляторні інструменти розвитку національного експорту та іноземного інвестування з акцентацією дослідницького інтересу на міжнародно-інтеграційному потенціалі підвищення ефективності національної регуляторної політики.

Розвиток української економіки в конкурентному середовищі потребує відповідної державної політики у міжнародно-економічній сфері діяльності, яка в дисертації характеризується у межах двох етапів, детермінованих загальним станом національної економіки (до 2000 р. – кризового, після 2000 р. – післякризового) з відповідно універсальною та селективною лібералізацією ринків.

Проведений автором комплексний аналіз міжнародної економічної діяльності України за ключовими кількісними і якісними параметрами показав: превалювання товарного експорту та імпорту, що є достатньо значимим для національної економіки (майже 100%-на зовнішньоторговельна квота), диверсифікованим (більше 120-ти країн світу) і одночасно структурно недосконалим як у технологічному плані

(майже 50%-на сировинно-напівфабрикатна спрямованість), так і в географічному (концентрація значної частини експорту у вузькому полі традиційних країн-партнерів, критична монозалежність з імпорту енергоносіїв і транспортних послуг); високу динаміку прямих іноземних інвестицій при їх відносно незначних масштабах (8,4 млрд.дол. США за 1992–2004 рр.) та неефективній галузевій та регіональній структурах, нетранспарентності інвестиційних потоків.

Підтверджено, що цілеспрямовану на якісне структурне оновлення інтернаціоналізацію української економіки ускладнюють об'єктивні та суб'єктивні фактори: внутрішні (негативний вплив перманентно невизначеної політичної ситуації, неспроможність створити сприятливий підприємницький та інвестиційний клімат, тінізація бізнесу, корупція) і зовнішні (посилення нецінової конкуренції на світових ринках, дискримінація українських експортерів із застосуванням традиційних та нових форм протекціонізму). Їхня дія спричинила низьку національну конкурентоспроможність на світовому ринку, звуження потенціалу постіндустріального розвитку.

У дисертації акцентовано увагу на тому, що в системі регулювання зовнішньої торгівлі більшості країн світу важливу роль відіграє стимулювання національних експортерів, склад і співвідношення численних інструментів якого залежить від рівня їх економічного розвитку та інтегрованості у світогосподарську систему, експортного потенціалу, ступеня і стилю втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність. Україна, на думку автора, має адаптувати і розвинути у контексті сучасних правил міжнародної економічної поведінки такі інструменти заохочування експорту як субсидування, кредитування і страхування експортно-імпортних операцій, податкові пільги, активізуючи участь держави у розробці і просуванні конкурентоспроможних товарів і послуг шляхом довгострокових капіталовкладень у спеціальні експортні виробництва, спрямовані на розвиток експорту валютного регулювання, організаційно-технічного сприяння.

На основі дослідження і узагальнення світогосподарського досвіду обґрунтовано, що головним критерієм ефективності державної регулятивної системи є її здатність не тільки забезпечувати залучення і раціональне використання іноземних інвестицій у необхідних обсягах, а й сприяти становленню структурно збалансованої національної економіки через формування прогресивних довгострокових тенденцій. Для формування сприятливого підприємницького клімату та іміджу України необхідно розвивати селективне регулювання іноземних інвестицій з використанням апробованих у світогосподарській практиці організаційно-економічних форм – вільних (спеціальних) економічних зон, територій пріоритетного розвитку, кластерів. При цьому визначальними, на думку автора, є законодавчо-нормативна урегульованість, стабільність та передбачуваність змін.

У дисертації підкреслено, що в сучасних геополітичних і гео економічних умовах розвитку Україні необхідно методологічно впорядкувати і відповідно стратегічним національним інтересам активізувати організаційно-правовий державний вплив на участь у регіональних та субрегіональних інтеграційних

угрупованнях – СНД (ЄП), ОЧЕС, ГУАМ, погоджуючи його з принципами та нормами міжнародних економічних організацій глобального типу.

В сучасних взаємовідносинах України з ЄС важливо мотивувати та інституалізувати зростаючі торговельно-економічні зв'язки. Стратегія виходу на євроринок певний час поєднуватиме сировинно-енергетичний напрям з проникненням і закріпленням на ринках високотехнологічної продукції, для чого потрібна системна діагностика українських товарів і послуг у реально і потенційно конкурентоспроможних галузях. Запропонований Україні десятирічний формат "сусідства з ЄС" має оцінюватись в якості не бар'єру її євроінтеграційним устремлінням, а певного адаптаційного періоду (зона вільної торгівлі) для українських товаровиробників. У подальшому уможлиблюється масштабне інвестиційно-виробниче співробітництво, соціально-економічна гармонізація для асоційованого і повного членства України в ЄС.

Інтеграційна політика України як прагматично (безпосереднє сусідство, об'єктивно обумовлені виробничо-коопераційні і торговельні взаємозв'язки, схожість споживчих уподобань), так і загальноцивілізаційно (спільний етнос, ментальність та історично обумовлена перспектива) має враховувати потенціал розвитку співробітництва з СНД – у російському напрямі на основі інтенсифікації та раціоналізації еквівалентного і прогнозованого торговельно-економічного обміну.

В умовах формування континентальних і міжконтинентальних центрів економічного розвитку і впливу із консолідованим протекціонізмом та експансією на основі наднаціональної інституалізації, Україні потрібні нові підходи та ініціативи, орієнтовані на прогресуючий і безпечний національний розвиток у середовищі, де виникають системні недоліки інерційного міжнародного економічного порядку, а відставання державного регулювання від глобальної ринкової практики стає все очевиднішим.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження підтвердило обумовленість ефективної міжнародної економічної діяльності методологією, політикою, кількісними і якісними критеріями, механізмами і параметрами її державного регулювання і дозволяє зробити наступні висновки.

1. Проблема ефективного національного економічного розвитку посідає провідне місце в сучасних міжнародних економічних дослідженнях, оскільки суттєво видозмінилися його передумови, фактори і ресурси. Західні моделі економічного розвитку переважно базуються на класичних і неокласичних, ліберальних і неоліберальних теоріях у руслі апіорі ринкової за сутністю парадигми. Серед моделей, адресованих країнам, що розвиваються, дослідницький інтерес акцентується на очевидній зовнішній залежності їх розвитку – колоніальній, постколоніальній, торговельній, фінансово-інвестиційній, технолого-інноваційній, інформаційній.

2. Для транзитивних економік, які обрали і реалізували свої шляхи ринкового трансформування, обумовлені специфічною комбінацією політико-економічних

факторів (моделі "шокової терапії", "градуалізму", "інституціоналізму"), універсальним став перехід від моделей "відкритої економіки", що ґрунтуються на ринковій саморегуляції ("Вашингтонський консенсус"), до моделей, в яких міжнародна відкритість спирається на дієві регулюючі функції держави (адекватні національним особливостям моделі "Поствашингтонського консенсусу").

3. Ключовою тенденцією розвитку сучасних регулятивних макро- і мікросистем є їх інтернаціоналізація, якій притаманна поетапність – початкова, транснаціонально-регіональна, глобальна. Потенційне і реальне зниження ефективності національних регуляторних політик держави намагаються компенсувати не тільки розширенням протекціонізму, всезростаючою підтримкою національних фірм на міжнародних ринках, а й налагодженням довгострокового партнерства з іншими країнами та ТНК, регіональною інтеграційною взаємодією, співробітництвом з міжнародними організаціями. При цьому ідеологія новітньої "вільної конкуренції" має подвійні стандарти, оскільки з боку країн-лідерів деклароване прагнення до глобальної лібералізації супроводжується цілеспрямованою політикою монополізації інформаційно-технологічного пріоритету та найбільш прибуткових ринків.

4. Загалом значення цілеспрямованої державної політики сприяння ефективному національному розвитку постійно зростає, що підтверджує економічна теорія і світогосподарська практика більшості успішних країн світу. Це обумовлено закономірностями функціонування сучасного ринку, факторами структурно-технологічного, геоекономічного і цивілізаційного порядку. Делегування державних повноважень на регіональний (місцевий) та міжнародний рівні обумовлює гнучкість підходів у використанні макроекономічних регуляторів для компенсації дефектів сучасного ринку, підтримки рівноваги і динаміки національної економічної системи у висококонкурентному міжнародному середовищі.

5. Необхідним компонентом національних стратегій розвитку в умовах глобальної інституалізації є оптимізація участі держав у роботі міжнародних економічних організацій, серед яких все впливовішою стає СОТ, яка формує правила міжнародного руху товарів, послуг, пов'язаних з торгівлею інвестицій і продуктів інтелектуальної власності майже 150-ти країн світу. При цьому в глобальній лібералізації зацікавлені найбільш технологічно розвинуті країни, які, підтримуючи конкурентність власного бізнесу, ігнорують нагальні потреби соціально-економічного розвитку менш розвинених країн, стосовно яких здійснюється глобальна експансія. Членство в СОТ для більшості таких країн світу відкриває нові можливості виходу на зарубіжні ринки, що у довгостроковому плані має компенсувати можливі негативні впливи на внутрішній ринок.

6. Глобальна конкуренція на новітній науково-технологічній основі зумовлює провідну роль ТНК у світовій економіці; вони опосередковують більшу частину міжнародного товарного обміну, інвестування і виробництва. Стратегічно орієнтовані на довгострокові прибутки, ТНК безпосередньо впливають на глобальну економічну кон'юнктуру і процеси прийняття урядових та міжурядових рішень, або вступають у суперечність із заходами державного регулювання економіки,

породжуючи нові проблеми для розвитку країн світу або сприймаючи чи ініціюючи засади стратегічного партнерства, що позитивно впливає на національну конкурентоспроможність.

7. Різноманітні глобалізаційні концепції розвитку по-різному трактують об'єктивно еволюціонізуючу роль держави – її зниження, збереження чи посилення. Економічна глобалізація, що є на сьогодні, нелінійним і негетерогенним, однак багатокомпонентним і багатоаспектним процесом, залишає досить незначні, але все складніші можливості національного регулювання, особливо зовнішньо-економічними процесами. Тому багатоваріантними є і національні стратегії розвитку в глобальному середовищі. При цьому проблема глобальної інституалізації полягає не у збереженні традиційного статусу держави-регулятора, а у її здатності як еволюціонізуючого організму адекватно реагувати на виклики глобалізації – інформаційно-технологічні, економічні і, особливо, соціальні.

8. За ступенем впливу на національний економічний розвиток міжнародна економічна діяльність України значною мірою визначається масштабами і динамікою українського товарного експорту та імпорту, традиційні технологічні диспропорції якого посилюються через нееквівалентність обміну із ключовими партнерами, а також через іноземне інвестування, яке характеризується певною динамікою з відносно незначними масштабами та нераціональною структурою. Регулювання міжнародної економічної діяльності, розвиток якого ускладнюють внутрішні та зовнішні фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру, у кризовий (до 2000 р.) і після кризовий період розвитку демонструє недостатню відповідність стратегічним національним інтересам та постіндустріальним критеріям конкурентоспроможності.

9. З метою забезпечення усталеної конкурентоспроможності в сучасній практиці державного регулювання Україна має, з одного боку, спиратися на адаптовані до міжнародно уніфікованих правил економічної поведінки широко використовувані у світогосподарській практиці інструменти стимулювання експорту з його орієнтацією на прогресуючі сегменти світового ринку, а з другого – розвивати селективне регулювання іноземних інвестицій на основі чітко визначених галузевих та регіональних пріоритетів з використанням організаційно-економічних форм локалізації сприятливого підприємницького клімату при забезпеченні загальної законодавчо-нормативної урегульованості, стабільності та передбачуваності змін.

10. Стратегічне визначення України щодо участі у міжнародних регіональних інтеграційних угрупованнях відповідно базовим національним інтересам має бути погодженим як з пріоритетами безпечного розвитку держави, так і з принципами СОТ. Потребується активізація організаційно-правового державного впливу, що обумовлює необхідність системних оцінок євроінтеграційного та СНД-російського напрямів розвитку. Взаємовідносини України з ЄС у форматі "сусідства" слід використати як адаптаційний період для українського бізнесу, коли через механізми зони вільної торгівлі він закріпиться на традиційних і вийде на нові високотехнологічні євrorинки. Через розвиток інвестиційно-виробничого

співробітництва та соціально-економічної гармонізації досягатиметься відповідність критеріям асоційованого і повного членства України в ЄС, що не суперечить співробітництву у межах СНД та ЄЄП на основі еквівалентного і прогнозованого торговельно-економічного обміну.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер.авт.кол. і наук.ред. Т.М.Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с. (17,2 др.арк.)

– Жеваго А.В., Фурсова О.В. Інтеграція правил торгівлі текстилем і одягом до системи ГАТТ 1994 (п.2.2.2). – С. 163–183. – 0,5 др.арк. (особисто автору належить 0,3 др.арк.: особливості, проблеми та перспективи лібералізації світового ринку текстилю та одягу).

– Жеваго А.В., Фурсова О.В. Проблеми та перспективи регулювання світової торгівлі товарами (п.2.2.9). – С. 251–254. – 0,2 др.арк. (особисто автору належить 0,1 др.арк.: проблеми регулювання "нових ринків").

2. Жеваго А.В. Глобалізація державного регулювання міжнародної економічної діяльності // Ринок цінних паперів України. – 2005. – №5–6. – С. 17–20. – 0,4 др.арк.

3. Жеваго А.В. Макрорегулятивні інструменти стимулювання українського експорту // Ринок цінних паперів України. – 2005. – № 9-10. – С. 21–26. – 0,6 др.арк.

В інших виданнях:

4. Джуржа (Жеваго) А.В. Проблеми участі іноземних інвесторів в приватизаційних процесах країн з перехідними економіками / Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання. Наук.доп. міжн. науково-практичної конференції. Ч.2. – Чернівці: МКП "Склавія 91", 1997. – С. 52–53. – 0,2 др.арк.

5. Жеваго А.В. Особливості формування системи регулювання іноземних інвестицій в Україні / Міжнародна економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку. Матеріали першої Національної міжвузівської науково-практичної конференції. – Сімферополь, Тавріда, 1999. – С. 225-226. – 0,1 др.арк.

6. Жеваго А.В., Фурсова О.В. The regulative problems of the development in Ukrainian external economic activity / Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки / Донецький економіко-гуманітарний інститут; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк: Юго-Восток, 2000. – Вип.3. – С. 306-308. – 0,2 др.арк. (особисто автору належить 0,1 др.арк.: регулювання міжнародної діяльності у трансформаційному періоді).

7. Жеваго А.В. Міжнародний кредит / Міжнародна економіка: Навч.-метод.посіб. для самост.вивч.дисц. / За ред. д-ра екон.наук, проф. А.М.Поручника. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 60–75. – 1,7 др.арк.

8. Жеваго А.В. Інтернаціоналізація і конкурентоспроможність економіки України / Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності. Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 25–48. – 2,0 др.арк.

АНОТАЦІЯ

Жеваго А.В. Державне регулювання міжнародної економічної діяльності в глобальних умовах розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2006.

Дисертацію присвячено дослідженню еволюції державного регулювання міжнародної економічної діяльності в умовах становлення глобальної регулятивної системи. На основі компаративного аналізу національних моделей економічного розвитку показано роль держави в їх ініціюванні та ефективному практичному впровадженні засобами цілеспрямованої макроекономічної політики. Розглянуто і узагальнено сучасні методи та інструменти багаторівневого регулювання міжнародної торгівлі та інвестицій, визначено умови і новітні особливості реалізації державних регулятивних функцій під дією факторів транснаціоналізації, регіоналізації та глобальної інституалізації внаслідок лібералізаційної політики міжнародних економічних організацій.

Визначено та обґрунтовано напрями розвитку сучасної регуляторної політики України у міжнародній економічній сфері. Запропоновано заходи стимулювання експорту та активізації іноземного інвестування, розкрито міжнародно-інтеграційний потенціал ефективного національного розвитку в умовах глобалізації.

Ключові слова. Глобалізація, економічний розвиток, міжнародна економічна діяльність, національні інтереси, державне регулювання, транснаціональні корпорації, регіональна економічна інтеграція, міжнародні економічні організації.

АННОТАЦИЯ

Жеваго А.В. Государственное регулирование международной экономической деятельности в глобальных условиях развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 – Мировое хозяйство и международные экономические отношения. Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Киев, 2006.

Диссертация посвящена исследованию эволюции государственного регулирования международной экономической деятельности в условиях становления глобальной регулятивной системы. Проведен компаративный анализ национальных моделей экономического развития – западных, базирующихся на классических и неоклассических, либеральных и неолиберальных теориях в русле рыночной парадигмы, и адресованных развивающимся странам, отражающих их

колониальную и постколониальную экономическую, финансовую, технологическую внешнюю зависимость. Показана роль государства в их инициировании и эффективном практическом внедрении новейших моделей трансформации экономики средствами ориентированной макроэкономической политики, что нашло отражение в моделях "шоковой терапии", "градуализма", "институализма" в рамках "Вашингтонского" и "Поствашингтонского" консенсусов. Беспрецедентный по масштабам, продолжительности и потенциалу долгосрочных последствий трансформационный кризис объясняется в диссертации как объективными, так и субъективными факторами – неспособностью разрабатывать и реализовать эффективную стратегию развития, базированную на национальных интересах и прогнозах мировых хозяйственных тенденций и приоритетов.

Рассмотрены, обобщены и систематизированы современные тарифные и нетарифные методы и инструменты многоуровневого регулирования международной торговли, в первую очередь, под эгидой Всемирной торговой организации, гармонизирующей взаимоотношения почти 150-ти стран в области обмена товарами, услугами, объектами интеллектуальной собственности, связанными с торговлей инвестициями. При этом подчеркивается, что в глобальной торговой либерализации заинтересованы страны – технологические лидеры, осуществляющие на этой основе экспансию на наиболее прибыльные сегменты мирового рынка, игнорируя при этом потребности социально-экономического развития большинства других стран.

Ключевая роль транснациональных корпораций в мировой экономике рассматривается в контексте развития глобальной конкуренции на новейшей информационно-технологической основе. Показано, что стратегически ориентированные на долгосрочную прибыль ТНК посредством слияний и поглощений монополизуют рынки и влияют не только на мировую экономическую конъюнктуру, но и на процессы принятия решений странами базирования и принимающими странами, международными регулятивными организациями.

Подтверждена гипотеза относительно возрастания роли государства и усложнения его регулятивных функций в условиях глобализации, характеризующейся нелинейностью и неомогенностью, неравномерностью развития стран, регионов и цивилизаций вследствие информационно-технологической и финансово-экономической асимметрии.

Обоснованы направления развития современной регуляторной политики.

На основе комплексного анализа ретроспективы, современного состояния международной экономической деятельности Украины обоснованы приоритеты ее развития и соответствующие постиндустриальным критериям направления совершенствования национальной регулятивной политики. Предложены средства стимулирования экспорта и иностранного инвестирования, раскрыт международно-интеграционный потенциал повышения национальной конкурентоспособности в современных геополитических и геоэкономических условиях развития.

Ключевые слова. Глобализация, экономическое развитие, международная экономическая деятельность, национальные интересы, государственное регулирование, транснациональные корпорации, региональная экономическая интеграция, международные экономические организации.

ANNOTATION

Zhevago A.V. State regulation of international economic activity under global development conditions. – Manuscript.

The thesis for obtaining of Candidate of Economic Science academic degree. The speciality 08.05.01 – World economy and international economic relations. Vadym Hetman Kyiv National Economics University, Kyiv, 2006.

The thesis is dedicated to the study of evolution of international economic activity state regulation under global regulation system formation. On the basis of comparative analysis of international economic development models the role of state in their initiation and effective practical implementation by means of target macroeconomic policy has been shown. Contemporary methods and instruments of multilevel international trade and investment regulation have been investigated and generalized. The terms and peculiarities of state regulatory functions realization under the impact of transnationalization, regionalization and global institutionalization resulting from liberalization policy of international economic organizations have been defined.

Development trends of modern regulation policy of Ukraine in the international economic sphere have been identified and grounded. Measures for export encouragement and foreign investment activization have been suggested. International integration potential of effective national development in globalization environment has been revealed.

Key words. Globalization, economic development, international economic activity, national interests, state regulation, transnational corporations, regional economic integration, international economic organizations.